

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Випуск 3

Збірник наукових праць магістрів ОП
«Дошкільна освіта. Інклюзія»,
«Початкова освіта»,
«Фізична культура та спорт»,
«Практична психологія»,
«Менеджмент. Управління закладом
загальної середньої освіти»

Київ 2025

УДК 37(063).
973.202 я1

**Магістерські студії психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету: збірник наукових праць
здобувачів ОС Магістр ОП «Дошкільна освіта. Інклюзія», «Початкова освіта»,
«Фізична культура та спорт», «Практична психологія», «Менеджмент.
Управління закладом загальної середньої освіти» / за заг. ред. Л.В. Задорожної-
Княгницької. Випуск 3. Київ: МДУ, 2025. 522 с.**

Рекомендовано до друку Вченою радою психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету
(протокол №2 від 27 листопада 2025 року)

© Колектив авторів, 2025

удосконалення навичок і розкриття потенційних здібностей та талантів.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на діагностичних ознаках адаптованості та дезадаптації учнів до навчання, оскільки прояви дезадаптації свідчать про формування неадекватних механізмів пристосування до шкільного середовища. Адаптація як активний безперервний процес може спричиняти як позитивні (адаптованість), так і негативні (дезаптованість) зміни. Рівень адаптації учня до навчання підлягає класифікації: високий, середній або низький. Ключовими індикаторами високого рівня адаптації є адекватна поведінка учня та задоволеність міжособистісними взаєминами.

Список використаних джерел:

1. Дорофей С. В. Соціально-психологічна адаптація дітей в умовах пандемії. *Габітус*. 2021. Вип. 24(2). С. 140-145.
2. Івахова О. М. Адаптація першокласників до навчання в школі : методичний посібник. Київ, 2016. 98 с.
3. Мельничук С. Л. Шкільна дезадаптація молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2022. №5, С.39-43.
4. Мурин Ю. Особливості діагностики адаптації п'ятикласників до умов навчання в середній школі. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. Вип. 29. С. 29–32.
5. Прищепя Олена. Психологічні особливості адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип. № 35. 2015. С.149-154.
6. Сікова Я. О. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»* 2 (51). 2022. С.135-139.
7. Таргоній І. Соціологічний та соціально-психологічний виміри адаптації особистості в сучасних умовах. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. С. 184-188.
8. Хачатурян Ю. Р. Соціально-психологічна адаптація дітей-мігрантів в освітньому середовищі: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05; Київ. 2021. 20 с.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОДНОЛІТКАМИ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

*Оксана Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
педагогіки та освіти*

*Юлія Мельник, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
за спеціальністю «Початкова освіта»*

FORMATION OF COMMUNICATION CULTURE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN WITH PEERS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

*Oksana Holiuk, candidate of pedagogical science, associate professor of the
department of pedagogy and education*

Yuliia Melnyk, master's student in Primary Education

Анотація. У статті розглянуто особливості формування культури спілкування молодших школярів з однолітками у процесі позакласної діяльності. Висвітлено значення діалогу, гри та колективної взаємодії як ефективних засобів розвитку комунікативних умінь і партнерських взаємин.

Ключові слова: культура спілкування, молодші школярі, однолітки, позакласна діяльність, взаємодія.

Abstract. *The article examines the peculiarities of forming the communication culture of younger schoolchildren with peers in the process of extracurricular activities. The significance of dialogue, play, and collective interaction as effective means of developing communicative skills and partnership relations is revealed.*

Key words: *communication culture, younger schoolchildren, peers, extracurricular activities, interaction.*

Формування культури спілкування у молодших школярів є одним із ключових завдань сучасної початкової школи. Саме в цьому віці діти найактивніше засвоюють норми соціальної взаємодії, вчаться співіснувати в колективі, знаходити спільну мову з ровесниками. Позакласна робота виступає важливим середовищем для цього процесу, оскільки вона надає більше свободи, гнучкості та можливостей для творчої і соціальної активності, ніж звичайні уроки. Вона дозволяє школярам вчитися культурі діалогу, поваги до думки іншого, умінню слухати й домовлятися у неформальних умовах.

Найбільш сприятливим шляхом формування партнерських стосунків серед учнів початкової школи є саме позакласна діяльність. Вона відрізняється від традиційної класно-урочної системи тим, що передбачає інші форми взаємодії, побудовані на співпраці, самостійності та ініціативності дітей. У такому середовищі школярі отримують можливість вільно діяти у соціальному просторі, розвивати вміння домовлятися, працювати в команді та проявляти відповідальність. Своєчасне і правильне формування навичок партнерської взаємодії дозволяє дітям ефективно налагоджувати комунікацію з однолітками, уникати конфліктів та зменшувати рівень стресу у спілкуванні.

Ми підтримуємо позицію Н. Іванець, яка досліджуючи мультикультурний аспект виховання учнів початкової школи у позакласній роботі, акцентує увагу на формуванні культури спілкування в умовах культурного різноманіття. Авторка вважає, що залучення дітей до позаурочних заходів із використанням міжкультурного діалогу сприяє вихованню поваги до іншості, умінню знаходити спільну мову з ровесниками, які мають різні соціокультурні особливості. Таким чином, позакласна діяльність виступає простором інтеграції та розвитку комунікативної компетентності школярів [3, с. 165-169].

Важливими для нашого дослідження є праці Г. Данилюк, у яких зосереджено увагу на вихованні толерантності в молодших школярів засобами позакласної роботи, розглядаючи її як невід'ємну складову культури спілкування. Авторка зазначає, що у процесі позаурочних занять учні здобувають досвід мирного співіснування, взаємодопомоги та вміння вирішувати конфліктні ситуації без агресії. Практика участі у групових творчих і соціальних проєктах формує в дітей ціннісне ставлення до оточення, що є важливою умовою якісної комунікації з однолітками [2, с. 85].

Дослідниця питань формування культури поведінки молодших школярів у позаурочній діяльності в умовах НУШ Т. Погоскіна справедливо наголошує на тісному зв'язку культури поведінки з культурою спілкування. Вона доводить, що

саме в неформальних освітніх умовах діти засвоюють етичні норми, вчаться правильно реагувати у різних життєвих ситуаціях і розвивати навички конструктивної взаємодії з ровесниками. Науковиця підкреслює, що позакласна діяльність забезпечує сприятливе середовище для виховання ввічливості, доброзичливості та відповідальності у спілкуванні [6, с. 51].

Позакласна робота повинна враховувати як вікові, так і індивідуальні особливості кожної дитини. Саме в таких умовах створюється сприятливий простір для розвитку творчого потенціалу учнів, реалізації їхніх інтересів і захоплень, самопізнання та самовираження. Під час позакласної діяльності школярі охоче долучаються до різноманітних гуртків, факультативних занять, починають виявляти інтерес до діяльності громадських об'єднань. Дана форма освітнього процесу допомагає задовольнити потребу дитини у творчості, спілкуванні та формуванні активної громадянської позиції [1, с. 7-8].

У сучасній школі дедалі більшої ваги набуває виховання особистості, здатної до ефективного спілкування і гуманістичних взаємин з іншими людьми. Молодший шкільний вік вважається особливим періодом, оскільки саме тоді відбуваються важливі зміни у пізнавальному розвитку та духовному становленні дитини. Тому питання формування культури спілкування з однолітками в цьому віці є одним із найактуальніших завдань педагогіки.

С. Ілляш та Л. Хоростіль розглядають проблему формування культури спілкування молодших школярів у контексті позакласної діяльності як ефективного засобу соціалізації дітей. Автори підкреслюють, що саме у позаурочній роботі діти вчаться толерантності, взаємоповазі та культурним нормам поведінки у спілкуванні з ровесниками. Вони наголошують, що правильно організовані гурткові заняття, колективні ігри та творчі заходи сприяють формуванню комунікативних навичок і закладають основу партнерських взаємин [4, с. 50-51].

Учені зазначають, що саме позакласна діяльність створює найбільш сприятливі умови для формування комунікативної культури школярів, адже в неформальному середовищі дитина має більше можливостей для вільної взаємодії, співпраці й прояву особистісних якостей. Дослідження у цій сфері доводять, що ефективність процесу значною мірою залежить від дотримання певних педагогічних умов.

Однією з ключових умов формування культури спілкування є розвиток у дітей уміння аналізувати власну поведінку в процесі спілкування. Це означає, що учні повинні навчитися бачити себе ніби збоку, оцінювати свої дії та слова з позиції спостерігача. Такий рефлексивний підхід допомагає формувати адекватну самооцінку, сприяє самовдосконаленню та усвідомленню важливості культурної взаємодії. Діти, які вміють об'єктивно оцінювати себе, зазвичай більш толерантні до інших і доброзичливіші у ставленні до ровесників.

Не менш важливою умовою є створення можливостей для активного включення школярів у процес спілкування через діалог та спеціально організовані виховні ситуації. Досвід показує, що у спілкуванні молодші школярі частіше прагнуть виступати як активні комунікатори, ніж як уважні слухачі. Тому під час позакласної роботи учням пропонують вправи на розвиток діалогу:

наприклад, інсценізації знайомства, які потім колективно обговорюються. Це дозволяє дітям навчитися не лише говорити, але й слухати співрозмовника, що є основою ефективної комунікації.

Ще одним важливим чинником формування культури спілкування є залучення дітей до різноманітних видів спільної діяльності, які дають змогу проявляти ініціативу, самореалізовуватися та водночас дотримуватися норм етикету. У таких умовах школярі вчаться співвідносити власні потреби з інтересами інших, долати егоцентризм, формувати терпимість і готовність поступатися заради досягнення спільної мети. Це виховує здатність діяти відповідально та доброзичливо у колективі.

Формування культури спілкування у молодших школярів розпочинається з ретельної діагностики. Для цього використовуються спеціальні методики, які дозволяють оцінити рівень розвитку комунікативних навичок та схильностей дітей. Серед них – тест-опитувальник «Комунікативні схильності (КОС-2)» (В. Синявський, В. Федорошин), діагностика здатності до спілкування «Чи вміємо ми слухати?» та «Ввічливий я?» (А. Батаршев), а також «Тест-словник» (Ю. Гільбух). У дослідженні взяли участь учні віком 10–11 років, а результати оцінювалися за трьома рівнями – високим, середнім та низьким.

Якісний аналіз результатів показав, що більшість сучасних молодших школярів не демонструють високого рівня культури спілкування. Часто вони виявляють надмірну владність або пасивність у розв'язанні комунікативних завдань, допускають недоречні висловлювання, не розуміють невербальних сигналів, перебивають співрозмовника, не вміють уважно слухати та чути. Це свідчить про серйозні прогалини у сфері розвитку комунікативних умінь.

До причин низького рівня сформованості культури спілкування у дітей належать: відсутність чіткої мотивації до вдосконалення мовленнєвих умінь, недостатність науково обґрунтованих методик та технологій у навчальному процесі, брак міждисциплінарних зв'язків, а також ігнорування індивідуальних та вікових особливостей молодших школярів. Усе це ускладнює процес формування комунікативної культури та вимагає комплексного педагогічного підходу.

На основі діагностики було визначено низку завдань, спрямованих на формування культури спілкування у дітей. Серед них – ознайомлення учнів з поняттям «культура спілкування», адаптація школярів до нового комунікативного середовища, розвиток уваги, пам'яті, мислення, уяви, формування емоційної врівноваженості, духовно-моральне виховання. Важливим завданням є розвиток умінь роботи в групі, оволодіння навичками організації власної діяльності, а також формування універсальних комунікативних дій.

Формування культури спілкування здійснюється як у навчальний, так і в позакласний час. Учитель має починати день із налаштування дітей на толерантність, доброзичливість та взаємоповагу. У кінці дня варто проводити аналіз можливих конфліктних ситуацій та навчати учнів знаходити шляхи виходу з них. Це сприяє формуванню звички оцінювати власні вчинки та поведінку однокласників з позицій моралі та людяності.

В освітньому процесі ефективними виявилися вправи з елементами гри, які

допомагають у саморегуляції емоцій. Наприклад, вправа «Подих» сприяє заспокоєнню та врівноваженню дітей, що позитивно впливає на їхню готовність до конструктивного спілкування. Під час виховних заходів школярі охоче виконують завдання з моральними дилемами, які розвивають уміння робити етичний вибір та формують внутрішнє мовлення.

Окреме місце займають рольові ігри та ігри-подорожі, що моделюють життєві ситуації та допомагають дітям оволодівати мовними формулами ввічливості. Використання казок та художніх оповідань як прикладів також є дієвим способом формування моральних та комунікативних навичок.

Культура спілкування нерозривно пов'язана з мовною культурою. Діти повинні вміти не лише будувати граматично правильні речення, а й володіти навичками переказу та самостійного висловлювання. Розвиток монологічного мовлення та писемної мови формує вміння аналізувати текст, добирати потрібну інформацію й самостійно створювати нові висловлювання.

У педагогічній практиці застосовуються як традиційні, так і інноваційні методи: бесіда, розповідь, рольові ігри, вправи з елементами гри, поведінкові тренінги, метод проєктів. Вони дозволяють моделювати різні комунікативні ситуації, виховують дисципліну, взаємодопомогу, відповідальність. Метод соціальної терапії, що ґрунтується на підтримці з боку дорослих і однолітків, сприяє розвитку впевненості у спілкуванні. Метод проєктів забезпечує комплексний підхід до формування мовленнєвих і соціальних навичок.

Формування культури спілкування відбувається й поза межами уроків: через відвідування театрів, участь у гуртках, творчих проєктах, заняттях з відродження краю. Такі заходи сприяють духовно-моральному розвитку школярів, навчають співпрацювати, обговорювати побачене, робити моральні висновки.

Аналіз результатів показав позитивну динаміку у розвитку комунікативної культури. За тестом «КОС-2» зросла кількість дітей із високим рівнем комунікативних схильностей. За методикою «Чи вміємо ми слухати?» було зафіксовано підвищення уміння уважно слухати співрозмовника. Тест «Ввічливий я?» показав значне зростання ввічливості у стосунках з однолітками, учителями та батьками. За результатами «Тесту-словника» також помітне збільшення числа дітей з високим рівнем володіння ввічливою лексикою [7, с. 207-215].

Методи та форми роботи у позакласній роботі [5, с. 48]:

1. Метод колективних творчих справ. Цей метод передбачає організацію спільних заходів, де діти разом планують, виконують і аналізують певний проєкт (наприклад, підготовка шкільної газети, створення екологічного куточка, організація міні-виставки малюнків). Така діяльність сприяє розвитку вмінь домовлятися, розподіляти обов'язки, враховувати інтереси інших.

2. Метод діалогічних кіл. Практикується у вигляді «кола спілкування», де кожен учень має можливість висловитися на запропоновану тему. Наприклад, обговорення: «Що таке справжня дружба?» або «Як ми можемо допомагати одне одному у класі?». Це розвиває навички культури мовлення, активного слухання, уміння аргументувати свою позицію.

3. Метод творчих рольових завдань. Учня пропонуються життєві

ситуації, які вони мають інсценізувати: знайомство з новим однокласником, вибачення після конфлікту, прохання про допомогу. Завдяки такому методу школярі тренуються у застосуванні ввічливих мовних форм, розумінні невербальних сигналів, відпрацьовують етикетні моделі поведінки.

4. Метод командних ігор. Це можуть бути квести, спортивні естафети, інтелектуальні вікторини, де результат залежить від узгоджених дій команди. Наприклад, «Мандрівка країною Доброти», де кожна група виконує завдання, пов'язані з допомогою, підтримкою та взаємоповагою. Такі ігри формують відчуття єдності, навички співпраці та відповідальності за спільний результат.

5. Метод соціальних практик. Залучення дітей до реальних соціально корисних справ: допомога молодшим учням, участь у благодійних акціях, озеленення території школи. У процесі такої діяльності діти вчаться не лише діяти разом, а й проявляти співчуття, турботу, відповідальність за оточення. Наприклад, у гуртку театральної майстерності молодші школярі мають змогу створювати невеликі сценки, у яких демонструють приклади доброзичливості, чемності та взаємної підтримки. Така форма роботи допомагає дітям не лише розвивати творчі здібності, а й відпрацьовувати моделі культурної поведінки у взаєминах з однолітками. Під час проведення «тижня ввічливості» школярі отримують цікаве завдання – щодня здійснювати кілька добрих вчинків для своїх однокласників, а потім обговорювати результати у колі спілкування. Подібна практика вчить дітей уважності до потреб інших, розвиває звичку до щирих добрих справ і формує навички рефлексії щодо власної поведінки.

Не менш цінним прикладом є участь у колективному екологічному проєкті. Наприклад, клас може організувати акцію «Збережемо природу разом», де кожна група бере на себе певну частину роботи: прибирання території, створення інформаційних плакатів або догляд за рослинами. Така діяльність не лише виховує відповідальність і працелюбність, а й навчає дітей діяти узгоджено, з повагою ставитися до спільних обов'язків.

Різні форми позакласної роботи створюють сприятливі умови для формування партнерських взаємин серед молодших школярів. Вони допомагають дітям навчатися культурі спілкування, взаємоповазі та співробітництву, що є надзвичайно важливим для їхньої соціалізації та гармонійного розвитку.

Отже, позакласна робота є одним із найефективніших інструментів виховання комунікативної культури у молодших школярів. Вона враховує їхні вікові потреби у грі, самовираженні, активній діяльності, забезпечує розвиток умінь слухати, говорити, домовлятися та співпрацювати. Застосування методів колективної творчості, діалогічних кіл, рольових ігор, командних вправ і соціальних практик сприяє не лише формуванню мовленнєвої культури, а й вихованню моральних якостей.

Список використаних джерел:

1. Васьківська Г. В., Голота Н. М. Особливості виховання партнерських взаємин учнів початкових класів у позакласній діяльності. Матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. «розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи». Вип. 7. С. 7-8. URL: <https://surl.li/fbszqk>

2. Данилюк Г. П. Виховання толерантності в молодших школярів засобами позакласної роботи: кваліфікаційна робота / науковий керівник – к. філол. н., доц. І.В.Онищенко. Кривий

Ріг, 2024. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/11150>

3. Іванець Н. В. Модель мультикультурного виховання учнів початкової школи в позакласній роботі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 61, Т. 1. 2018. С. 165-169. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2018/61/part_1/36.pdf

4. Ілляш С., Хоростіль Л. Формування культури спілкування учнів початкових класів з однолітками у позакласній діяльності. XV міжнародна науково-практична інтернет-конференція проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії. Дрогобич, 30 вересня 2024 р. С. 50-51. URL: <https://surl.li/ylpfbv>

5. Калініченко О. О. Розвиток культури спілкування молодших школярів у діалогічних навчальних ситуаціях: кваліфікаційна робота / науковий керівник – к.п.н., доцент О. В. Лисевич. Кривий Ріг, 2023. 89 с. <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/8363>

6. Погоскіна Т. М. Формування культури поведінки молодших школярів у позаурочній діяльності в умовах НУШ: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 013 «Початкова освіта» / наук. керівник Л. О. Сущенко. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 70 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/6261>

7. Рашидова С. С., Раду А. К. Організаційно-педагогічні засади формування культури спілкування у молодших школярів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2020. № 4 (97). С. 207-215. URL: <https://surl.lu/oicwbf>

8. Голюк О.А., Пахальчук Н.О. Особливості педагогічної взаємодії між учителем і учнями в сучасній початковій школі. Нова українська школа в умовах викликів сучасності: зб. тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 14.

9. Тарасенко Г.С., Голюк О.А., Кривошея Т.М. Практикум з теорії та методики виховання: Навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 392.

10. Holiuk, O., Kurinnyi, I., Kurinna, S., Honchar, N., Rozghon, V., & Dogadina, V. Integrative model for enhancing students' competencies and the quality of educational services. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering, 9(1). 2019. 3922-3928.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЯДС У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Оксана Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
педагогіки та освіти*

*Аліна Міщенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю
«Початкова освіта»*

USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN “I EXPLORE THE WORLD” LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

*Oksana Holiuk, candidate of pedagogical science, associate professor of the
department of pedagogy and education*

Alina Mishchenko, master's student in Primary Education

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз сутності та класифікації інноваційних технологій у початковій школі. Розкрито психолого-педагогічні умови їх ефективного застосування на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та підкреслено значення для формування ключових компетентностей молодших школярів.

Ключові слова: інноваційні технології, початкова школа, пізнавальна активність, інтерактивні методи, проектна діяльність, компетентності.